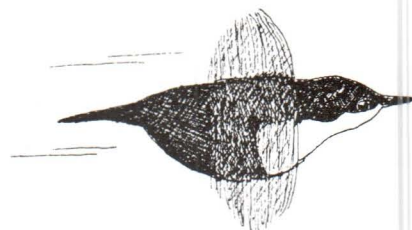

De Waterspreeuw als Nederlandse (onder)watervogel

■ In Nederland komen (niet van fosfaten) bruisende beken weinig voor. Daardoor blijven we niet alleen grotendeels verstoken van rustgevendende klaterende geluiden, maar - belangrijker - ook van Waterspreeuwen. Deze zoeken immers bij voorkeur snelstromende wateren op om hun kunstjes in en onder water te vertonen. Dit betekent echter niet dat langzaam stromende of zelfs stilstaande wateren volledig gemedend worden. De soort wordt in Nederland dan ook meer gezien dan menigeeen vermoedt. Met het BSP Niet-broedvogels worden sinds 1989 alle waarnemingen verzameld.

Waterspreeuw (Guido van Leeuwen)

In Europa

In Europa komen Waterspreeuwen voor in de heuvels en berggebieden van de Britse eilanden en Scandinavië (ondersoort *cinclus*) en Midden- en Zuid-Europa (voornamelijk ondersoort *aquaticus*). De noordelijke vogels trekken deels weg, hoewel sommige ijzige temperaturen in de broedgebieden trotseren zolang er stromend water is. Nederland ligt aan de uiterste zuidrand van het overwinteringsgebied van deze noorderlingen. De zuidelijke vogels blijven 's winters dicht bij het broedgebied en vertonen hooguit lokale verplaatsingen over enkele tientallen kilometers.

Nederlandse broedvogels

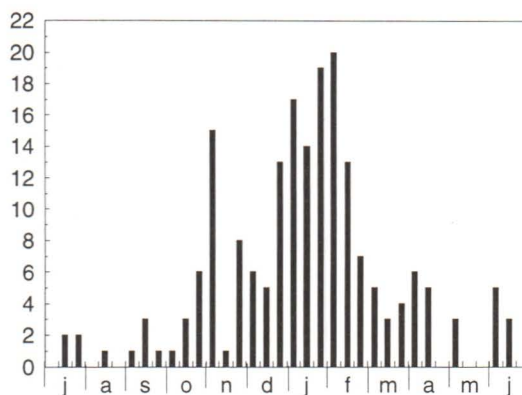
Waterspreeuwen van de zuidelijke ondersoort ('Roodbuikwaterspreeuw') hebben in Nederland enkele malen gebroed in Zuid-Limburg tussen 1910 en 1920, bij Nijmegen (1913) en Winterswijk (1933). Vanaf 1993 worden weer zekere broedgevallen in Zuid-Limburg vastgesteld, niet vreemd gezien het toegenomen aantal (voorjaars)waarnemingen hier vanaf begin jaren tachtig en de nabijheid van jaarlijks bezette broedplaatsen net over de grens in België en Duitsland.

Niet-broedvogels vanaf 1989

Er zijn tot op dit moment 264 waarnemingen ingestuurd, die echter voor een deel betrekking hebben op vogels die langere tijd op dezelfde plaats aanwezig bleven en verschillende malen doorgegeven zijn.

De soort is voornamelijk in de periode september tot en met april gezien. De waarnemingen buiten deze periode stammen vrijwel uitsluitend uit Zuid-Limburg en betreffen lokale broedvogels, hun jongen of rondzwervende vogels van net over de grens. In het winterhalfjaar is er een opmerkelijke piek geconstateerd begin november. Deze is vooral terug te voe-

Figuur 1. Seizoenspatroon van de Waterspreeuw per maand-decade (gesommeerde maxima per locatie).

ren op november 1993, toen op verschillende plaatsen Waterspreeuwen verschenen. Toeval? November 1993 behoorde tot de koudste novembermaanden van deze eeuw, met winden die voortdurend uit de oosthoek kwamen. Misschien heeft dit wat extra Waterspreeuwen naar ons land gebracht.

Naast deze novemberpiek, die grotendeels doortrekkende en kortstondig aanwezige vogels betreft, is er een brede midwinterpiek herken-

baar. Deze heeft betrekking op echte overwinteraars die veelal lange tijd op hun vaste stek te vinden zijn. In maart en april verdwijnen ze weer.

Per winter zijn er duidelijke verschillen merkbaar. Uitgesproken slappe winters waren die van 1989/90 en 1994/95, toen er maar een handvol waarnemingen gedaan is. De winters 1990/91, 1991/92 en 1993/94 leverden de meeste waarnemingen op. Het beeld van de strenge winter 1995/96 is nog niet compleet.

Waterspreeuwen en verzuring

Niet alleen mezen en Zwarte Sterns zijn niet blij met verzuring, voor de Waterspreeuw geldt dat eveneens. Onderzoek in Wales en Schotland heeft uitgewezen dat de dichtheden van deze soort het laagst zijn langs de meest zure beken of beekdelen, die vooral in gebieden met veel naaldbos worden aangetroffen. Dat hier weinig Waterspreeuwen broeden hangt samen met een lage dichtheid aan insecten waarop gevoerd wordt in de broedtijd, zoals (larven van) schietmotten en (poppen van) eendagsvliegen. Het magere voedselaanbod dwingt Waterspreeuwen in zulke gebieden ook tot het afpalen van grote territoria, wat natuurlijk veel energie kost en niet erg rendabel is. Ze beginnen er tevens later te broeden dan langs minder zure beken. Gezien deze gegevens maken de Britten zich zorgen over de toenemende verzuring van de oppervlaktewateren. Binnen de Britse Eilanden is de soort de laatste decennia van een aantal broedplaatsen verdwenen; niet onverwacht blijken dit de gebieden te zijn waar de beken het meest verzuurd zijn. De Grote Gele Kwikstaart, die hetzelfde biotoop bewoont maar een andere en een minder verzuringsgevoelige voedselkeus heeft, schijnt op de Britse Eilanden geen problemen te hebben.

Ook in andere opzichten is het niet alles om een Britse Waterspreeuw te zijn: recent onderzochte eieren uit allerlei gebieden bleken vrijwel unaniem organochloorresiduen en PCB's te bevatten, sommige ook kwikverbindingen of zelfs DDT. Lezenswaardige artikelen over Britse Waterspreeuwen zijn o.a. te vinden in Ibis 133(1991): 178-185 en Bird Study 32(1985): 32-39.

Verspreiding

De grote rivieren vormen in ons land de caesuur tussen beide vormen van de Waterspreeuw. De vele waarnemingen in Zuid-Limburg hebben, voor zover bekend, steeds betrekking op *aquaticus* en die ten noorden van de rivieren op *cinclus*. Het gebied ertussenin, Noord-Brabant en Noord-Limburg, heeft ondanks het lokaal voorkomen van geschikt lijkende beken, slechts één waarneming opgeleverd.

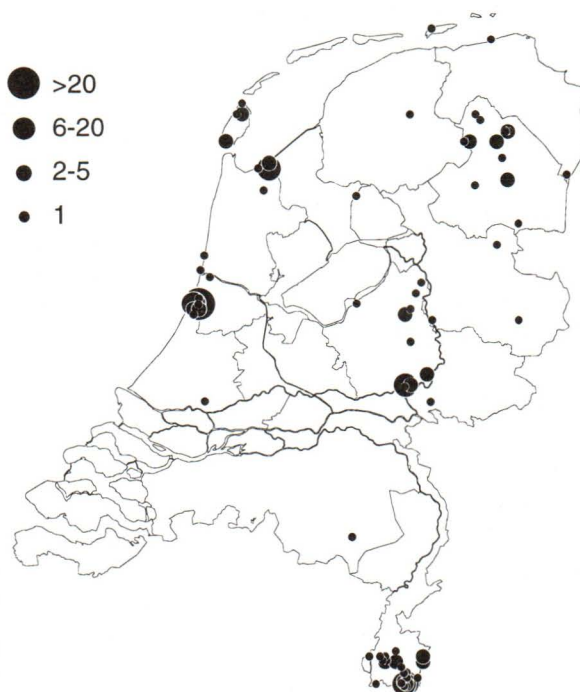
Dezelfde constatering werd gedaan door Peter Roos, die in 1982 alle bekende waarnemingen van de Waterspreeuw vanaf 1950 in kaart bracht (Limosa 55: 3-8). Op verschillende locaties blijken Waterspreeuwen al vele decennia met enige regelmaat te overwinteren. Voorbeelden zijn Texel, de stadsparken van Arnhem, enkele sprengbeken op de Veluwe en de infiltratiekanalen in de AW-duinen.

Er zijn echter ook duidelijke verschillen. Zo wordt het Robbenoordbos in de Wieringermeer nog niet door Roos vermeld, terwijl er nu bovendien aanzienlijk meer waarnemingen uit Drenthe komen. De Waterspreeuw wordt hier af en toe gezien bij stuwtejes in gekanaliseerde beken en soms zelfs op voedselrijke vennetjes. Een vogel die zich enkele uren door Rob Bijlsma op een vennetje van 15x20 m liet bekijken, bleek in hoog tempo kokerjuffers, waterkevers en larven van libellen en van de kleine watersalamander te verschalken (Drentse Vogels 6 [1993]: 65-67).

Toekomst

Of de Waterspreeuw een regelmatige broedvogel in ons land zal worden, is

Figuur 2. Verspreiding van de Waterspreeuw in de periode 1989-95. Aantallen gesommeerd per locatie.

nog maar de vraag. Broedbiotoop is, ook in Zuid-Limburg, maar mondjesmaat aanwezig en voor zover wij weten heeft de soort er in 1996 niet gebroed. Wel is het zeker dat de kans om 'roodbuiken' op Nederlandse bodem te zien eigenlijk alleen in dit gebied reëel is. Dan mag wel de waterkwaliteit in geen enkel opzicht verslechteren (zie box).

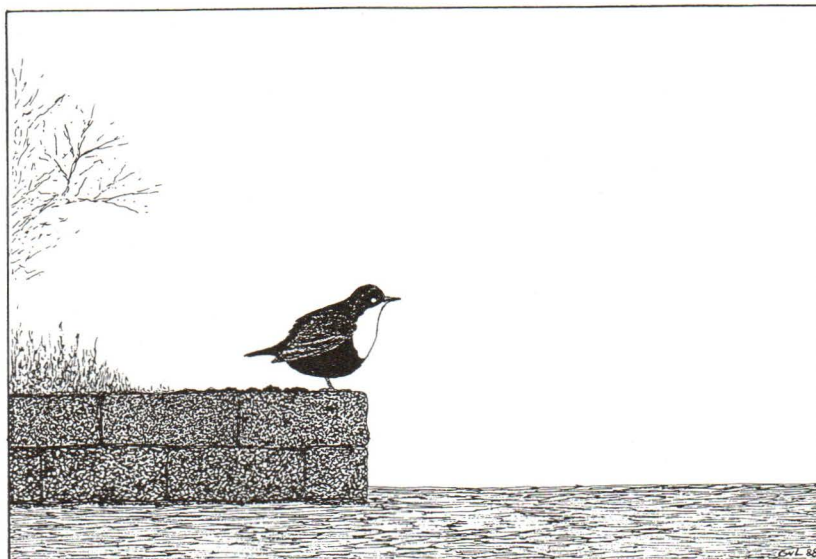
Aan de noordelijke Waterspreeuwen valt nog het een en ander te achterhalen. Is er echt een verband tussen het voorkomen in Nederland en het winterweer elders in Europa? En hoe zit het bijv. met Twente en de Achterhoek, waaruit relatief veel waarnemingen uit het verleden bekend zijn,

terwijl er bij ons amper recente meldingen doorgedrongen zijn. Hetzelfde geldt voor de Zuidhollandse duinen en de Waddeneilanden (excl. Texel). Enthousiastelingen kunnen we verder aanraden om geschikte habitats, variërend van een mooie borrelende beek tot een duf kanaal met stuw, nooit zonder alerte blik te passeren. Misschien zit er wel een blinkende Waterspreeuw op u te wachten.

Fred Hustings & Erik van Winden

Contactpersonen BSP niet-broedvogels

Noord-Holland-Noord Ko van Gent
Friesland Dick Schut
Groningen Ben Koks
Drenthe Michel Klemann
Twente Bé van Kuik
Overijssel-Noord Nico Noordhof
Flevoland Henny van den Heuvel
Noord-Holland-Zuid Patrick Bergkamp
Zuid-Holland-Noord Hans Westerlanden
Utrecht André van Kleunen
Veluwe Bernd de Bruijn
Achterhoek vacature
Grote Rivieren Jan-Joost Bakhuizen
Zeeland Jan-Willem Vergeer
Brabant-West Henk Sierdsema
Brabant-Oost Wil Beeren
Limburg Ran Schols
Zuid-Holland-Zuid Sjaak Breedveld

Waterspreeuw (Guido van Leeuwen)